

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2024/11/egesz-tamas-a-digitalis-bolcseszettudomany-darmstadt-modellje-15-03-11/>

Egész Tamás

A digitális bölcsészettudomány darmstadti modellje

SCHENK, Gerrit Jasper (szerk., 2020): *Digitale Fachdidaktiken in den Kulturwissenschaften*. Technische Universität Darmstadt.

Digitális szakdidaktikák

A koronavírus-járvány első hulláma csapott éppen át a világ felett, otthonaikba kényszerült tanárok és diákok feleltek meg jól-rosszul a digitális eszközök segítségével végzett távoktatás kihívásainak, amikor a darmstadti egyetem munkatársai összefoglalni készültek intézményük addigi digitális pedagógiai gyakorlatát, amelyet a kultúratudományok területén végeztek. Persze a szerzők talán maguk sem sejtették, hogy többek között éppen a járvány okozta távoktatási kényszerhelyzet lesz az, amely majd egy jókora lendületet fog adni az oktatási intézmények digitális transzformációjának, de az addig végzett munkájuk és innovációjuk, amelyet a *Digitale Fachdidaktiken in den Kulturwissenschaften* című kötet bemutat, imponáló.

Maga a tárgyalt tanulmánykötet is bizonyos értelemben a járvány szülötte. Ahogyan a szerkesztő, *Gerrit Jasper Schenk* megfogalmazza a bevezetőben, a pandémia félbeszakította a szerkesztési folyamatokat, de ezzel együtt azt a lehetőséget is megadta, hogy bizonyos tanulmányokhoz az időközben megszerzett tapasztalatok birtokában kései kiegészítéseket fűzzenek hozzá a szerzők. Ezért szerepel a bevezető szöveg alatt két dátum: 2020. március 9. és 2020. november 9.

A Technische Universität Darmstadt kiadásában megjelent könyv a digitális szakdidaktika elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozik a kultúratudományokban, és azok egyetemi oktatásában. A nemzetközi kutatási eredményeket is felhasználva igyekszik bemutatni a digitális szakdidaktikáknak az egyes tudományágak speciális igényeire vonatkozó aspektusait. A könyv jellegéből fakadóan elsősorban a felsőoktatásra koncentrálnak, de a szerzők szándékai szerint a tárgyalt eszközök, alkalmazások és módszerek az iskolarendszerű oktatásban is felhasználhatók.

A digitális szakdidaktika fogalma a szerzők értelmezésében nem csupán technológiai újítások alkalmazását jelenti az oktatásban, hanem sokkal inkább egy olyan komplex módszertani megközelítést is, amely új pedagógiai stratégiákat és tanulási folyamatokat eredményez. Ez

Egész Tamás: A digitális bölcsészettudomány darmstadti modellje

különösen fontos a kultúratudományokban, ahol a kritikai gondolkodás mellett a kreatív megoldások is kiemelt szerepet kapnak.

A kötet 12 tanulmányban mutatja be, hogy miként alkalmazhatók a digitális technológiák, valamint a modern módszertanok a kultúratudományok különböző területein, mint például a történettudományban, a művészettörténetben vagy az irodalomtudományban. A tanulmányok szerzői konkrét példákat is hoznak arra, hogyan lehet digitális eszközökkel és módszertannal gazdagítani a tanulási élményt, és hogyan segíthetnek ezek a módszertani fogások a mélyebb megértésben. Kitérnek arra is, hogy a digitális eszközök, alkalmazások és módszerek hogyan járulhatnak hozzá az interdiszciplinaritás erősítéséhez, valamint hogyan segíthetnek új kérdések feltevésében és megválaszolásában.

A *Digitale Fachdidaktiken in den Kulturwissenschaften* című kötet egy aktuális és releváns témát tárgyal, amely nemcsak a jelenlegi, digitális technológiáktól áthatott és átformált oktatási környezetben, de minden bizonnyal a jövőbeli lehetséges pedagógiai gyakorlatokban is központi szerepet fog játszani. Az, hogy hogyan integráljuk a digitális technológiákat és módszereket a különböző tudományterületek oktatásába, lényeges kérdés, amely alapvetően alakítja át a tanítás és tanulás módszertanát. A kötet értéke abban rejlik, hogy részletesen bemutatja a digitális szakdidaktikák szerepét és lehetőségeit, ezáltal katalizátoraként szolgálva a modern, innovatív oktatási módszerek elterjedésének.

A könyv mindemellett kritikai észrevételeket is megfogalmaz ezen technológiák használatáról. A digitális didaktika nem csupán eszközként jelenik meg, hanem a tanulási és tanítási folyamatok újragondolásának és átalakításának lehetőségeként is. Sőt arra is felhívja a figyelmet, hogy érdemes felvértetni magunkat abban az értelemben, hogy a digitalizáció esetenként milyen veszélyeket, rizikófaktorokat rejthet számunkra, például az ellenőrzés, a manipuláció és a különböző profitorientált vállalkozások, cégek online üzleti magatartása terén. Sajnos arról nem olvashatunk, hogy a tanulási-tanítási folyamatban alkalmazott IKT-használat, az átalakuló tudáshordozók hatása és hatékonysága jelenleg is viták kereszttüzeiben áll, és nem mindig egyértelmű a digitalizációhoz való pozitív attitűd. A magyar szakirodalomban például Pléh Csaba és Faragó Boglárka foglalkozott behatóbban a témával, lásd például a főiskolások körében végzett IKT-használat vizsgálatát.¹ Az egyik legfontosabb üzenet azonban, amelyet közvetítenek a szerzők az olvasónak, hogy a digitális eszközök nem pusztán a hagyományos módszerek kiegészítéséül szolgálnak, hanem alapvetően értelmezik újra a tanár és a diák közötti interakciókat, és a tanulási folyamatot magát.

A darmstadti modell

A könyv második fejezete (*Andrea Rapp: Forschen und Lehren in einer digital geprägten Welt*) a digitális technológiák egyetemi oktatásban és kutatásban való alkalmazását tárgyalja általánosságban, különös tekintettel a digitális kompetenciák fejlesztésére és a bölcsészettudományokra. Hangsúlyozza a digitális kompetenciák szükségességét a tudás- és információalapú társadalomban, és arra ösztönzi az oktatási intézményeket és a politikai döntéshozókat, hogy fektessenek be ebbe a területbe. Megvizsgálja, hogyan lehet a digitális kompetenciákat a bölcsészettudomány egyetemi tanterveibe integrálni, és hogyan lehet a digitális technológiákat a szakdidaktikák szempontjaiból értelmezni. Más szóval ez a fejezet a digital humanities (digitális bölcsészettudomány) Technische Universität Darmstadt-on alkalmazott modelljét mutatja be. Ebben a modellben a digitális átalakulás kiemelt része a

Egész Tamás: A digitális bölcsészettudomány darmstadti modellje

tananyagoknak, mivel a hagyományos bölcsészeti irányultságba beintegrálódnak a digitális megközelítések is. A két legfontosabb mozzanata ennek a modellnek az, hogy a filológiai kérdésekkel tág értelemben véve foglalkoznak, és munkájukhoz digitális adatokat használnak. A kutatók oly módon „piszkítják be” a kezüket az adatokkal, hogy azokat digitális módszerekkel és eljárásokkal elemzik, majd hermeneutikai megközelítésekkel próbálják megérteni. Így az egyetem képzéseiben különösen nagy hangsúlyt kapnak a digitális írástudás és az adatumveltség kérdései.

Mi sem mutatja jobban a Technische Universität Darmstadt digitális transzformációjának 2020-ban már nagyon előrehaladott állapotát, mint az, hogy az egyetem Történettudományi Intézete külön „adattudományi és módszertani” oktatót alkalmaz. E sorok szerzője nem ismeri teljes mélységében a magyarországi felsőoktatási intézmények digitális átálláshoz való viszonyulását, sem az egyetemek humán erőforrás-helyzetét, de van egy olyan sejtése, hogy ez a professzori állás azért irigylésre méltó lehetőség lenne a magyar intézményeknek is.

Digitális bölcsészet–hashtagek és wikik az oktatás szolgálatában

A tanulmánykötet 12 fejezete a digitális kompetenciák egyetemi tantervekben való alkalmazhatóságának lehetőségeit, előnyeit és kihívásait vizsgálja meg. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül vázolok néhányat ezen megközelítések közül.

A harmadik fejezet (*Franco Rau, Sophie Schaper, Petra Grell: Lernen mit, über und im Rahmen von #Tags und #Tagging. Medienpädagogische Perspektiven auf digitale Medien*) bemutatja, hogyan lehet a címkéket (#tags) és a címkézést (#tagging) felhasználni az oktatásban és a tanulásban, különösen a digitális médiával kapcsolatos médiapedagógiai szempontokból. Megtudhatjuk ebből a részből, hogy a címkézés nemcsak a tananyagok szervezésére és strukturálására alkalmas, de elősegíti a kollaboratív tanulást és a közös tudásépítést is.

A negyedik fejezetben olvasható tanulmány (*Katharina Herget: Zur Einführung und Anwendung digitaler Tools in der Literaturwissenschaft–ein Lehrbeispiel*) a digitális eszközök bevezetésének és alkalmazásának kérdéseit tárgyalja az irodalomtudományban. Arra fókuszál, hogy a digitális technológiák hogyan változtatják meg az irodalmi szövegek elemzését és értelmezését: új perspektívákat nyitnak meg a szövegelemzésben, lehetővé téve például a szövegek kvantitatív vizsgálatát (szógyakorisági elemzések, hálózatvizsgálatok), az adatbányászatot és a szövegek vizualizációját, segíthetnek a diákoknak is az irodalmi szövegek mélyebb megértésében és értelmezésében. Fontos hangsúlyozni azonban, hogy a digitális eszközök nem helyettesítik a hagyományos elemzési módszereket, hanem kiegészítik azokat, gazdagítva ezzel a kutatási módszertant!

A nyolcadik fejezet *Digitalität in der Geschichtsdidaktik* című tanulmánya (szerzők: *Detlev Mares, Wolfgang Moschek, Rosa Numrich*) a digitális technológiák történelemoktatásban betöltött szerepét vizsgálja, és egyben hitvallás a digitális eszközökkel megtámogatott történelemoktatás mellett. Ezek a technológiák lehetővé teszik a történelem tanításának új formáit, mint például a térinformatikai rendszerek, online wikik (!) és virtuális valóság-alkalmazások (például történelmi témájú számítógépes játékok) használatát, amelyek gazdagíthatják a diákok tanulási élményét. A szerzők szerint a digitális technológiák használata megváltoztatja a történelmi tanulás tartalmát és módszereit is, az interaktív és kollaboratív tanulási formák elősegítik a diákok kritikai gondolkodását és problémamegoldó

Egész Tamás: A digitális bölcsészettudomány darmstadti modellje

képességeit. Bihari Péter és Knausz Imre már 1997-ben olyan elveket fogalmazott meg, amelyeket azóta a digitális eszközökkel és módszertannal megtámogatott történelemdidaktika is magáévá tett: „a tanuló ne csak befogadjon, hanem keressen, értelmezzen, problémákat oldjon meg, véleményt alkosson, kétélyeit megfogalmazza stb. Ez persze [...] a tanártól újfajta módszertani kultúrát követel.”² Az elmúlt három évtizedben pedig a történelemtanítás nemzetközi színtere is reagált a megújuló, egyre digitálisabbá váló világ lehetőségeire és kihívásaira, és számos új trend jelent meg, például az interdiszciplináris megközelítés; a narratív kompetencia fejlesztése, amely az alternatív gondolkodás kialakítását, a vitakészséget és az önálló véleményalkotás képességét, valamint a problémamegoldó gondolkodás fejlesztését helyezi előtérbe; a felfedező tanulás és a kutató tanulás.³

A tanulmány végül rámutat arra, hogy a digitális technológiák használata a történelemtanításban nem csupán technológiai kérdés, hanem pedagógiai kihívás is: az oktatóknak nemcsak a technológiai eszközök kezelését kell elsajátítaniuk, hanem azt is, hogyan alakítsák át tanítási módszereiket annak érdekében, hogy a digitális eszközök valóban gazdagítsák a tanulási folyamatot. A pedagógiai kihívás számunkra is ismerős, hiszen a tanárihiány miatt túlterhelt, valamint előregedő korfát mutató magyarországi tanári karok pedagógusa azzal szembesül, hogy elvárják tőle, hogy: „*rendelkezzen [...] olyan szintű digitális kompetenciával, amely lehetővé teszi, hogy [...] értően használni tudja az eszközöket, és a felmerülő kisebb nehézségeket meg tudja oldani.*”⁴

Churchill beszédei és digitális középkori földbirtokok

A tanulmánykötet konkrét példákat is hoz a digitális technológiák és módszerek alkalmazására, ezek közül két történelemdidaktikai vonatkozású írást emelek ki.

A hetedik fejezet angol nyelvű tanulmánya (*Sabine Bartsch, Detlev Mares: Exploring Churchill's Political Speeches: The Case for Digitality in Interdisciplinary Linguistics and History Teaching*) bemutat egy interdiszciplináris digitális oktatási projektet Churchill politikai beszédeinek elemzése terén. A kutatás egy, a Technische Universität Darmstadt oktatói által tartott kurzusra épül, amely a történettudományt és a nyelvészetet ötvözi. A digitális eszközök lehetővé teszik a hallgatók számára, hogy mélyebben és részletesebben vizsgálják ezeket a beszédeket, elősegítve ezzel a kritikai gondolkodás fejlesztését és az összetett történelmi kontextusok jobb megértését, mindemellett a digitálisan megtámogatott interdiszciplináris megközelítés elősegíti a diákok elemzői képességeinek fejlődését – és még arra is fény derül, hogy miért voltak Churchill beszédei olyanok, mint a „melegvázi növények”.

A tizedik fejezet (*Gerrit Jasper Schenk: Grundherrschaft digital explorieren! Digitalisate, Editionen, GIS und frühmittelalterliches Ressourcenmanagement am Beispiel von Bildern und Texten in Schulbüchern und Kloster Lorsch*) arra fókuszál, hogy miként lehet a középkori földesúri rendszert digitális eszközökkel hatékonyan kutatni. A tanulmány különböző digitális kutatási eszközöket mutat be, például keresőmotorokat, könyvtári katalógusokat, szakmai dokumentumszervereket, geoinformációs rendszereket, valamint képi és szöveges adatbázisokat. Ezek segítségével a középkori források (képek és szövegek) hatékonyan kereshetők és elemezhetők. Schenk a lorsch-i kolostor (Hessen, Németország) Karoling-kori földesúri rendszerét használja esettanulmányként, hogy bemutassa, miként nyújtanak a digitális források átfogó képet a földesúri rendszer térbeli dimenzióiról és működéséről. Rámutat arra, hogy a digitális technológiák nemcsak új kutatási lehetőségeket nyitnak meg,

hanem újfajta kérdéseket és módszertani megközelítéseket is igényelnek a történeti kutatásokban, mindemellett pedig hozzájárulhatnak a történelmi jelenségek mélyebb megértéséhez és a tudományos diskurzus gazdagításához. Ez összecseng azzal, ahogyan Knausz Imre megfogalmazza az azóta a NAT részévé vált mélységelvű történelemtanítás egyik legfontosabb tanulságát: *„Az összefüggés megfogalmazása, kimondása önmagában nem elégséges ahhoz, hogy az szervesen összekapcsolódjon a tényekkel, azaz – egyszerűen fogalmazva – kevés a megértéshez. Ehhez az kell, hogy a tanulók maguk gondolkozzanak el rajtuk, keressék a megoldást a problémákra, éljék át a felfedezés izgalmát.”*⁵

Zárszó

A kötet szerkesztője Gerrit Jasper Schenk, a Technische Universität Darmstadt elismert történésze, az egyetem Középkori Történelmi Intézetének professzora. Vele együtt összesen 15 szerző jegyzi a kötet 12 tanulmányát, amelyek 302 oldalon keresztül, számos színes ábrával, grafikonnal, táblázattal kiegészítve, akadémikus nyelvezettel és a fejezetek végén részletes irodalomjegyzékkel tárgyalják a kultúratudományok szakdidaktikáinak és a digitalizációnak a viszonyát és lehetőségeit. A könyv a Creative Commons BY-NC-ND 4.0 nemzetközi licenc alatt jelent meg, nem kereskedelmi célú felhasználásra.

Ahogyan a szerkesztők a könyv bevezetőjének a végén megfogalmazták, hamarosan újabb, bővített kiadás megjelenítését tervezik, tekintettel a további aspektusokra és az újonnan szerzett tapasztalatokra. Ennek sorsáról sajnos nincsen tudomásunk, pedig a 2020 óta eltelt négy évben a digitalizáció terén is(mét) nagyot fordult (mondhatni elhaladt mellettünk) a világ. 2022. november 30-án az OpenAI megjelentette, és szabadon hozzáférhetővé tette az internethasználók számára a Chat GPT névre hallgató mesterséges intelligencia-modulját. Ezzel új korszak kezdődött a tudományban és a technológiában, mert az ember hozzájárása a tudáshoz exponenciálisan megnőtt – a jelenség ahhoz hasonlítható, mint amikor Gutenberg találmánya a 15. században felgyorsította a könyvnyomtatást.⁶

Bár a könyv 9. fejezete érinti ezt a témát, amikor a virtuális asszisztensek és az okoshangszórók oktatásban való felhasználásának lehetőségét tárgyalja (*Yannick Pultar: Möglichkeiten des Einsatzes von Smart Speakern im /Geschichts-/Unterricht. Erste Ansätze*), jó lenne valamikor olvasni arról is, hogy az időközben forradalmi gyorsasággal fejlődő mesterséges intelligencia milyen lehetőségeket és kihívásokat jelent a kultúratudományokban, s ami énhozzám a legközelebb áll: a történettudományban és a történelemdidaktikában.

Mindezeket figyelembe véve ajánlom a könyvet mindazoknak, akik érdeklődnek a digitális módszertanok iránt, legyenek azok kutatók, pedagógusok vagy egyetemi hallgatók – nemcsak a kultúratudományok szakterületein.

IRODALOM

- ARATÓ Ferenc (2024): *The Importance and Ways of Human-based Knowledge Construction for all in the Era of AI Assisted Learning*. (Az előadás magyar nyelven hangzott el az MTA PAB székházában 2024. május 8-án)
- BIHARI Péter – KNAUSZ Imre (1997): A mélység elve és a történelemérettségi. *Új Pedagógiai Szemle* 47. évf. 3. sz. 69.
<https://epa.oszk.hu/00000/00035/00003/1997-03-ta-Tobbek-Melyseg.html> (Letöltés: 2024. febr. 17.)
- FARAGÓ Boglárka – SOLTÉSZ Péter– PLÉH Csaba (2015): Az IKT-használat jellegzetességeinek vizsgálata főiskolások körében. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2016. 71. évf. 1/3. sz. 57–72.
<https://doi.org/10.1556/0016.2016.71.1.3>
- F. DÁRDAI Ágnes – KAPOSÍ József – POPP, Susanne (2023): *The constantly changing discipline of history didactics – An introduction*. *Hungarian Educational Research Journal* 13. vol. 4. sz. 461-469.
<https://doi.org/10.1556/063.2023.00224>
- KNAUSZ Imre (2015): *A múlt kútjának tükre. A történelemtanítás céljairól*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 48.
<https://mek.oszk.hu/15500/15519/15519.pdf> (Letöltés: 2024. jan. 15.)
- LÉNÁRD András – PRIEVARA Tibor (2020): *Digitális pedagógia a közoktatásban*. EKE, Eger, 41.
<https://www.oktatas2030.hu/wp-content/uploads/2020/10/digitalis-pedagogia-a-kozoktatásban.pdf> (Letöltés: 2024. ápr. 6.)
- SCHENK, Gerrit Jasper (szerk., 2020): *Digitale Fachdidaktiken in den Kulturwissenschaften*. Technische Universität Darmstadt
<https://tuprints.ulb.tu-darmstadt.de/14514/> (Letöltés: 2024. ápr. 10.)

JEGYZETEK

- ¹ FARAGÓ Boglárka – SOLTÉSZ Péter– PLÉH Csaba (2015): Az IKT-használat jellegzetességeinek vizsgálata főiskolások körében. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2016. 71. évf. 1/3. sz. 57–72.
<https://doi.org/10.1556/0016.2016.71.1.3>
- ² BIHARI Péter – KNAUSZ Imre (1997): A mélység elve és a történelemérettségi. *Új Pedagógiai Szemle* 47. évf. 3. sz. 69.
<https://epa.oszk.hu/00000/00035/00003/1997-03-ta-Tobbek-Melyseg.html> (Letöltés: 2024. febr. 17.)
- ³ F. DÁRDAI Ágnes – KAPOSÍ József – POPP, Susanne (2023): *The constantly changing discipline of history didactics – An introduction*. *Hungarian Educational Research Journal* 13. vol. 4. sz. 461-469.
<https://doi.org/10.1556/063.2023.00224>
- ⁴ LÉNÁRD András – PRIEVARA Tibor (2020): *Digitális pedagógia a közoktatásban*. EKE, Eger, 41.
<https://www.oktatas2030.hu/wp-content/uploads/2020/10/digitalis-pedagogia-a-kozoktatásban.pdf> (Letöltés: 2024. ápr. 6.)
- ⁵ KNAUSZ Imre (2015): *A múlt kútjának tükre. A történelemtanítás céljairól*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 48.
<https://mek.oszk.hu/15500/15519/15519.pdf> (Letöltés: 2024. jan. 15.)
- ⁶ ARATÓ Ferenc (2024): *The Importance and Ways of Human-based Knowledge Construction for all in the Era of AI Assisted Learning*. (Az előadás magyar nyelven hangzott el az MTA PAB székházában 2024. május 8-án)